
Informe sobre La Cartoixa de Valdecríst en Altura

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 20 desembre 2023

I Antecedents

En la sessió celebrada per la comissió de Llegat del Consell Valencià de Cultura de data 7 de febrer de 2023 es va acordar celebrar visita a la Cartoixa de Valdecríst en la vila d'Altura, donats els seus valors patrimonials mereixedors de la més alta qualificació com a Bé d'Interès Cultural i amb el propòsit de conèixer el seu present estat de conservació així com les intervencions dutes a terme.

La visita va tindre lloc en 3 d'octubre proppassat i la comissió va ser rebuda per la representació municipal encapçalada per la seua alcaldessa i acompanyada pel representant de l'Associació Cultural Cartoixa de Valdecríst i l'arquitecte redactor del Pla Director.

El senyor Josep Marí Gómez, president de l'abans dita associació, va dirigir una ben documentada exposició del conjunt cartoixà, de la seua fundació, del seu creixement, de les seues humanes característiques internes, de la seua inserció territorial i econòmica i, finalment, del seu declivi i extinció arran de la desamortització de 1836, de Mendizábal, d'efectes patrimonials abominables, que va suposar la pèrdua per demolició de la Cartoixa.

L'exposició a la Cartoixa va estar acompanyada del lliurament d'una certa documentació referent al monument als efectes de divulgació i també d'un treball d'alt valor acadèmic consistent en la hipotètica reconstrucció gràfica del monument, fruit del treball doctoral en la Universitat Politècnica, del senyor Gómez Lozano.

També vam ser acompanyats per l'arquitecte autor del "*Pla Director de la Cartoixa de Valdecríst*" aprovat al novembre de 2019 que conté un complet estudi arquitectònic, arqueològic, històric i un conjunt de propostes d'intervenció.

II Breu descripció de l'estat actual de la Cartoixa

L'Orde de la Cartoixa arriba al Regne de València l'any 1272, amb la fundació de la Cartoixa de Porta Coeli (Serra). En els segles següents es funden quatre cartoixes més: Valldecríst (Altura, 1385), La Anunciata (València, 1442), Ara Christi (El Puig, 1582) i Via Coeli (Orihuela, 1640), totes elles de gran riquesa i esplendor, sent considerada la Cartoixa de Valldecríst: "sens dubte el monestir cartoixà més important del Regne de València".¹

De les cinc cartoixes originàries, només tres han aconseguit sobreviure al pas del temps i a l'espoli: Porta Coeli, Ara Christi i Valldecríst, sent esta última l'única que encara no ha sigut restaurada en el seu conjunt. En 1960 naixeria a Castelló l'única cartoixa femenina hispana, que es va instal·lar en el monestir de Santa Maria de Benifassà.

Encara que siga breument, abordarem una succinta descripció de la Cartoixa parlant de dos fets essencials: en primer lloc, la fundació de l'ordre Cartoixà per Bru de Colònia al començament del segle XI, en resposta a la relaxació de la vida monacal i en termes generals de la vida espiritual en el catolicisme, amb el propòsit de tornar als orígens, en aquest cas, revivint la idea eremítica dels pares del desert representats per Joan Baptista. Al respecte, aquesta necessitat de supervivència afegia a l'eremitisme una certa exigència de vida comunitària, produint així un ordre diferenciat de vida eremítica i cenobítica, un producte sense precedents o innovador. Aquest cenobi de nou encuny requeria de certes ajudes per dur endavant la vida quotidiana i les seues necessitats bàsiques, necessitats de les quals se n'encarregaria un conjunt de persones, els conversos, perfectament diferenciats en qualsevol nivell de vida dels monjos o pares. Aquesta diferenciació tindrà la seua repercussió en l'arquitectura de la Cartoixa produint una severa diferenciació dels llocs accessibles per uns i altres i de les seues característiques formals i funcionals.

És particularment significatiu el claustre major, reservat exclusivament als pares, on s'aixecaven les cel·les, com ermitoris individuals entorn a un espai de dimensions considerables, obert, dit el desert, on fins i tot es trobava el cementiri de la comunitat.

En segon lloc, hem de referir unes notes històriques sobre la seua fundació, deguda a l'infant Martí, fill de Pere Quart el Cerimoniós, i que hauria de ser Rei de la Corona d'Aragó i passar a la història com Martí l'humà per la seua religiositat. La fundació de la Cartoixa es produeix ja en el segle XIV i es dedica a l'ordre cartoixana que havia tingut un èxit considerable des de la seua fundació per Bru de Colònia tres segles abans. Com a fundació reial la Cartoixa va adquirir una extraordinària volada amb arrels territorials i econòmiques potents, situant-se al nivell de les altres fundacions com Ara Cristi, Portaceli i Scala Dei.

¹ MÍNGUEZ CORNELLES, Víctor; ZURIAGA SENENT, Vicent. "Memoria y arte del espíritu cartujano, las Cartujas Valencianas". Catálogo de la exposición "Las Cartujas Valencianas", Generalitat Valenciana, 2010. p. 23.

En quant al contingut arquitectònic, cal distingir entre els components aixecats pel príncep Martí i el conjunt edificat una vegada fou Rei d'Aragó. En el primer cas el conjunt era relativament reduït i estava format per una església, un claustre dit primitiu, un refectori i un reduït conjunt de cel·les.

El creixement de la Cartoixa després de l'entronització de Martí fou espectacular i es va bastir un claustre de mides molt considerables, dit el desert, que donava pas al llarg d'un deambulatori a 24 cel·les eremítiques de dues altures i dotades d'un jardí o hort. Aquest creixement comportava la construcció d'una nova església Major i de les seues dependències auxiliars, la sagristia, el transagrari, ja en el segle XV, de la mà d'arquitectes celebrats com Biulaygua i Baldomar.

A l'església Major trobem també aportacions posteriors de gran valor artístic, com ara el retaule, així com transformacions arquitectòniques molt notables, especialment en el segle XVII i XVIII, quan es va transformar de forma radical en enderrocar la volta de creuria i construir-ne una de canó, de nova traça deguda a Martí d'Orinda. S'aixecà una cúpula amb llanterna sobre petxines i un nou campanar, tot de Claramunt. A més hi havia un gran nombre de dependències magnífiques com la biblioteca o la cel·la prioral.

La vista aèria següent dona una idea clara de l'abast de la Cartoixa i del seu estat actual.

El segle XIX és el principi de la fi de la Cartoixa de Valldecríst: la guerra del Francès comportà destrucció i espoli del patrimoni i la posterior exclaustació i secularització del monjos i posterior desamortització dels béns produïda pel règim lliberal suposà la subhasta dels béns i la venda dels materials per a usos variats i en alguns casos per a ser instal·lats en altres edificis o venuts a museus.

Un cop produïda la desfeta, ja en la segona meitat del segle XX, el conjunt de ruïnes passà a la propietat pública i mamprenqué un llarg camí de reconsideració patrimonial i d'intervencions arqueològiques i restauradores que ha donat bons fruits en les dues esglésies, la de Sant Martí i la Major.

La Cartoixa de Valldecríst ha estat declarada com a Bé d'Interès Cultural en 2007 com a Monument i a l'any 2019 fou aprovat per la Conselleria de Patrimoni el Pla Director de la Cartoixa de Valldecríst.

III Actuacions de necessitat immediata per ruïna imminent.

Al pas dels temps el conjunt ha patit un procés de degradació i anorreament de magnitud enorme, agreujant la produïda per la desamortització.

Les administracions públiques han tractat de contenir el procés d'assolament i han enllestit diverses actuacions d'intervenció i consolidació, fins i tot de repriminació, que considerem molt favorablement. Ara bé, el que s'ha dut a terme en quant a consolidació, restauració i reposició és una petita part del que s'hauria d'enllestir.

Afortunadament s'ha redactat un Pla Director que recull les actuacions i intervencions que s'han de dur a terme organitzades amb criteris de continuïtat i congruència. Però, hi ha certes actuacions que exigeixen intervencions immediates tot i que tracten d'aturar el procés d'anorreament físic que el pas dels temps i les accions climàtiques comporten i que afecten a elements que poden ser preservats.

Així ho exposa el Sr Gómez, President de l'Associació Cultural Cartoixa de Valldecríst en una recent "*Memòria justificativa de la necesidad de apuntalar algunos muros significativos de las celdas y de la antigua hospedería de la Cartuja de Valldecríst en peligro inminente de derrumbe y desaparición*" enllestida l'1 d'octubre de 2023 i que aporta material fotogràfic i planimètric suficient que s'adjunta indicativament tot seguit.

INFORME SOBRE LOS MUROS, PUERTAS Y VENTANAS DE LAS CELDAS Y DE LA ANTIGUA HOSPEDERÍA DE LA CARTUJA DE VALLDECRIST QUE HAY QUE APUNTALAR PORQUE ESTÁN EN PELIGRO (INMINENTE) DE DERRUMBE

PLANTA GENERAL DE LA CARTUJA DE VALLDECRIST CON SITUACIÓN DE LOS MUROS, PUERTAS Y VENTANAS DE LAS CELDAS Y ANTIGUA HOSPEDERÍA A APUNTALAR POR PELIGRO (INMINENTE) DE DERRUMBE

En l'escrit s'exposa el procés particularitzat de deteriorament de murs de cel·les des de 2017, quan es va procedir a la neteja del les restes i també els murs de l'antiga Hostatgeria. Certs murs han caigut des de la data assenyalada i és de témer, per la seua inestabilitat, que alguns més caiguen si no s'actua amb diligència.

IV Conclusió

Clourem dient que l'atenció que les institucions responsables del manteniment del patrimoni ha obtingut resultats en bona mida remarcables, com ara la intervenció en les dues esglésies, els treballs arqueològics en el conjunt i la redacció i aprovació del Pla Director de la Cartoixa.

Direm, finalment, que resulta perfectament adequada, en la mesura que tracta d'aprofundir en les tasques de manteniment del conjunt cartoixà, la petició dels responsables de l'Associació Cultural Cartoixa de Valldecris i de l'Ajuntament d'Altura. Per tant, el Consell Valencià de Cultura recolza la demanda urgent de col·laboració i finançament de les obres tendents a mantenir en peu els murs que estan en perill de ruïna en la Cartoixa de Valldecris i que estan descrites en la Memòria citada.

Així mateix, tenint en compte la importància històrica i patrimonial del monument, es recorda la necessitat de continuar programant actuacions de restauració del conjunt, que permeten el seu ús i gaudi com a espai cultural i la seua projecció com a referent de turisme cultural.

Aquest informe serà lliurat a la Direcció General de Patrimoni Cultural, a la Diputació de Castelló, a l'Ajuntament d'Altura, a l'Associació Cultural Cartoixa de Valldecris, i al Protocol habitual